Nieuwe Nederlandse vlinders op Saba

Tekst:
Bert Wit
CBS, Compendium
voor de Leefomgeving

Saba ligt in de Caribische Zee en is een van de drie eilanden die vroeger behoorden tot de bovenwindse eilanden van de Nederlandse Antillen. Sinds 10 oktober 2010 heeft Saba, net als Sint Eustatius en Bonaire, de status van bijzondere Nederlandse gemeente gekregen. Deze tropische eilanden zijn daarmee een onderdeel van Nederland geworden en Nederland heeft er zo een aantal heel bijzondere tropische natuurgebieden bij gekregen.

Bert Wit

Mount Scenery gezien vanaf de Spring Bay Trail.

Van 10 oktober tot 22 november 2009 werkte ik voor halve dagen op het Nederlandse eiland Saba. In mijn vrije tijd verkende ik het eiland en nam ik deel aan het programma Sea & Learn met lezingen en excursies over de natuur op Saba. Ook heb ik gekeken naar de dag- en nachtvlinders op het eiland. Van alle vlinders die ik tegenkwam maakte ik foto's. Thuis in Nederland heb ik de geportretteerde vlinders (voor zover mogelijk) gedetermineerd aan de hand van een aantal grote websites waarop vlinders staan die voorkomen in de Verenigde Staten, Midden-Amerika, het Caribisch gebied en Frans Guyana. Omdat op deze websites de naamgeving van de vlinders alleen maar in het Engels is, benoem ik in dit artikel de meeste vlinders met hun Engelse naam.

Het eiland Saba

Saba omvat slechts 13 vierkante kilometer. Het is een heel groen eiland met een natuur die uniek is in vergelijking met de omringende eilanden. Dit komt door de vulkanische oorsprong en doordat het eiland geologisch nog vrij jong is. Naast de berg Mount Scenery, met 875 meter het hoogste punt van het eiland en daarmee ook van Nederland, zijn er enkele lagere bergen. Ondanks het kleine oppervlak is Saba door zijn bergachtigheid en steile wegen erg onoverzichtelijk en lijkt het veel groter dan het is. Het is een eiland dat vooral interessant is voor de natuurliefhebber. Stranden zijn er niet, op een klein strandje na dat het grootste deel van het jaar opgeslokt is door de zee en maar enkele weken aanwezig is. Veel toeristen die Saba bezoeken, gaan er duiken. Het zeeleven is er uniek en zeer uitbundig. Op land telt Saba zes vegetatiezones, waarvan het regenwoud het eerste opvalt. Er is op het eiland zowel secundair als ook een klein stuk primair regenwoud. Het laatste wordt ook wel het Elfenwoud genoemd en ligt op de top van Mount Scenery. Naast het regenwoud zijn er ook droge bossen, bossen met boomvarens, bossen met bergpalmen en als laatste vormen ook de kustrotsen een aparte vegetatiezone.

Vlinderfauna nog slecht onderzocht

Er komt op Saba maar een beperkt aantal soorten dagvlinders voor. Voor wat betreft de nachtvlinders is Saba nog een onbekende wereld waar nog veel te ontdekken valt. Er is nog nooit een echte vlinderinventarisatie gehouden. Volgens Tom van het Hof, een bekend bioloog op het eiland die jaren voorzitter is geweest van de Saba Conservation Foundation, zouden er door de uniekheid van de natuur in vergelijking met de eilanden in de omgeving op Saba heel speciale en nog niet beschreven vlindersoorten kunnen voorkomen die alleen op Saba te vinden zijn. Dit gegeven moedigde mij al in het begin van mijn verblijf aan om te onderzoeken wat voor vlinders ik zoal op Saba zou kunnen tegenkomen.

Bert Wit

Uitzicht op het dorp Windwardside vanaf de Maskehorn Mountain Trail.

Bert Wit

Dark Longtail (Urbanus obscurus).

Dagvlinderinventarisatie

Voor mijn inventarisatie van de dagvlinders bezocht ik diverse plekken. Ik deed mijn waarnemingen onder andere op een wat rommelig veldje aan de buitenkant van het dorp Windwardside, in de tuin van het plaatselijke museumpje, en op open plekken langs de wandelroutes in het regenwoud en langs de kust.
Voor een tropisch eiland is Saba erg arm aan dagvlinders. In totaal zag ik slechts zo'n kleine vijftien soorten en daarmee is Saba vergelijkbaar met het gebied waar ik in Nederland woon, de omgeving van Gouda.
De meest algemene dagvlinder is een witje dat in het Engels Great Southern White (*Ascia monusta*) heet. Deze soort zie je 's avonds samenscholen in groepen om te overnachten. Ook kom je op Saba twee soorten passiebloemvlinders tegen. De meest algemene soort is de Zebrapassiebloemvlinder (*Heliconius charitonius*). Af en toe vliegt er ook een oranjekleurige passiebloemvlinder, waarschijnlijk *Dryas julia*. Opvallend is dat deze soort ook vliegt bij de top van de Mount Scenery, in de wolken in het primaire regenwoud. Beide passiebloemvlinders kom je in Nederland vaak in vlindertuinen tegen. Voor wat betreft de blauwtjes vliegen er enkele soorten van zowel de onderfamilies Polyommatinae als Theclinae. Enkele soorten kwam ik in behoorlijke aantallen tegen. Ook is er een aantal soorten dikkopjes. De dikkopjes van het geslacht Urbanus zijn grote dikkopjes met staarten aan hun achtervleugels. Deze zag ik regelmatig. Daarnaast waren er ook soorten van het geslacht Pyrgus en zag ik ook oranjegekleurde dikkopjes. Ook vloog er af en toe een monarchvlinder (*Danaus plexippus*). Toch altijd mooi om deze majestueuze vlinder met zijn prachtige glijdende vlucht tegen te komen! Tenslotte ontmoette ik ook enkele grote gele dagvlinders en een vlinder die heel erg leek op de Europese atalanta. Deze vlinders heb ik niet van dichtbij kunnen bekijken, en zodoende blijft het dus voor deze soorten bij deze mededeling.

Tabel 1. Soortenlijst dagvlinders

Wetenschappelijke naam	**Nederlandse/Engelse naam**
Nymphalidae	
Danaus plexippus	Monarchvlinder
Heliconius charitonius	Zebrapassiebloemvlinder
Pieridae	
Ascia monusta	Great Southern White
Lycaenidae	
Leptotes cassius	Cassius Blue
Strymon acis	Antillean Hairstreak
Electrostrymon angerona	Angerona Hairstreak
Hesperiidae	
Pyrgus oileus	Tropical Checkered Skipper
Urbanus obscurus	Dark Longtail
Urbanus drusius	Drusius Cloudywing
Panoquina lucas	Purple Washed Skipper
Wallengrenia ophites	Fiery Broken-dash
Hylephila phyleus	Fiery Skipper

Nachtvlinderinventarisatie

De nachtvlinders uit mijn inventarisatie trof ik bijna allemaal aan bij de lampen die de verlichting verzorgden van het kleine toeristenpark El Momo, waar ik werkte en woonde. Dit parkje ligt aan de rand van Windwardside tegen een heuvel. Het park is flink begroeid met bomen en struiken, maar je kunt het naar Sabaanse begrippen toch het beste beschrijven als een 'meer gecultiveerd' stukje Saba.
Het aantal vlinders dat ik bij de lampen aantrof verschilde sterk per avond. Sommige avonden waren er nauwelijks vlinders, en andere avonden waren er heel veel. Dat had veel met het weer van doen. Als het hard waaide zag je weinig nachtvlinders; was het windstil dan waren het er veel meer.

Microvlinders

Tijdens mijn inventarisatie zag ik veel microvlinders die behoren tot de familie Crambidae. Deze vlinders heb-

Bert Wit

Tropical Checkered Skipper (Pyrgus oileus).

ben over het algemeen een spanwijdte van maar 2-3 centimeter en zijn dus een stuk kleiner dan de vlinders waaraan je denkt als je het over tropische vlinders hebt. Slechts enkele soorten zijn door hun opvallende tekening makkelijk te determineren. Ik noem een donkergele vlinder met veel zwarte stipjes die luistert naar de naam *Polygrammodes elevata* en een zwarte vlinder met witte vlekken die Grape Leaf Folder Moth (*Desmia funabris*) heet. Daarnaast waren er veel, echt heel prachtig gekleurde en getekende Crambidae, die helaas niet op naam te brengen zijn.

Uilen

Ook komen er op Saba veel nachtvlinders uit de familie van de uilen (Noctuidae) voor. Deze soorten zijn makkelijker te determineren. Ik wil er enkele noemen omdat zij of heel mooi zijn of voorkomen in een groter deel van de westelijke wereld en daar soms schadelijk optreden. Diverse van de uilen die ik op Saba zag, zou je in Nederland niet direct als uil herkennen. Ze hebben een vorm en tekening waarbij zij meer op een spanner lijken.
Mooi getekende soorten met een grote verspreiding zijn de Velvetbean Caterpillar Moth (*Anticarsia gemmatalis*), een okerkleurige vlinder met een spanwijdte van zo'n acht centimeter, de Sweetpotato Armyworm (*Spodoptera dolichos*), een fraai getekende uil met een trapeziumvormige tekening en ook een spanwijdte van zo'n acht centimeter, de Florida Fern Moth (*Callipistria floridensis*), eveneens een heel fraai getekende vlinder met een spanwijdte van vijf centimeter, en een soort uit de groep van de Fruit Piercing Moths die *Gonodonta sicheas* heet. Deze laatste vlinder heeft fluweelbruine voorvleugels en donkergele achtervleugels met een brede zwarte band en heeft een spanwijdte van zes centimeter. Verder zijn de palpen op zijn kop wat vergroeid tot een soort varkenssnuitje.

Black Witch Moth

De grootste en meest imposante uil die ik op Saba aantrof is de Black Witch Moth (*Ascalapha odora*). Dit is een donker gekleurde uil die soms ook overdag vliegt. Hij heeft een spanwijdte van meer dan vijftien centimeter en vliegt heel wild met een zigzaggende vlucht.

Bert Wit

Florida Fern Moth (Callipistria floridensis).

Bert Wit

Black Witch Moth
In een groot aantal landen bestaan er rondom de Black Witch Moth legendes. Vaak is de strekking dat het binnenvliegen van de vlinder in je huis een slecht voorteken is voor degene die er woont. Veelal wordt dit gezien als een voorspelling van dood en ellende. In Mexico bijvoorbeeld geloven de mensen dat als er een zieke in een huis is en de vlinder vliegt naar binnen, de zieke zal sterven. In veel landen komt een variatie van dit verhaal voor. In Texas gelooft men dat een zieke zal sterven als de vlinder eerst alle vier hoeken van de kamer bezocht heeft. Ook zijn er andere verhalen over de Black Witch Moth, zoals in sommige delen van Mexico, waar men gelooft dat je je haren zult verliezen als de vlinder over je heen vliegt. In Jamaica ziet men de vlinder als een verloren of onrustige ziel van een overledene. In Hawaï wordt de vlinder gezien als de belichaming van de ziel van een overleden geliefde die goedendag komt wensen. Gelukkig zijn er in sommige streken ook meer positieve legendes rond deze soort. Op de Bahamas noemt men de vlinder ook wel 'Money bat' en men gelooft er dat je veel geld zult winnen als je hem tegenkomt. In Zuid Texas verwachten mensen dat ze de loterij winnen als de vlinder een tijdje boven hun deur blijft zitten.
Op Saba trof ik de vlinder aan in de ontvangstruimte van mijn werkgever El Momo. Ik wist toen niet dat de vlinder zo'n sterke voorspellende werking heeft en ik heb er tijdens mijn verblijf ook weinig van gemerkt...

Hierdoor lijkt hij veel op een vleermuis. De Black Witch Moth is een trekvlinder die ook kan worden aangetroffen in een groot deel van de Verenigde Staten (tot in Canada!), Midden- en Zuid-Amerika. Ook komt hij voor op Hawaï, waar hij per ongeluk is geïmporteerd.

Nog enkele andere nachtvlinders

Vaak zag ik bij de lampen vlinders die behoren tot de familie van de houtboorders (*Cossidae*). Het zijn vrij grote vlinders, grijzig met een fijne zwarte tekening die erg traag zijn. Zij vormen daardoor een geliefd hapje voor de gekko's die samen met grote aantallen boomkikkers overal bij de lampen zitten te kijken wat er zoal aan eetbare insecten voorbij komt.

Tijdens mijn verblijf zag ik drie soorten pijlstaartvlinders (Shingidae). Deze soorten blijken ook buiten Saba een groot verspreidingsgebied te hebben. Het waren de Mournful Sphinx (*Enyo lugubris*), een geheel donker-

Tabel 2. Soortenlijst nachtvlinders	
Wetenschappelijke naam	**Engelse naam**
Crambidae	
Polygrammodes elevata	
Pijlstaarten	
Enyo lugubris	Mournful Sphinx
Xylophanes Pluto	Pluto Sphinx
Protambulyx strigilis	Streaked Sphinx
Spanners (Geometridae)	
Erastria decrepitaria	
Uilen (Noctuidae)	
Ascalapha odora	Black Witch Moth
Melipotis fasciolaris	
Mocis megas	
Anticarsia gemmatalis	Velvetbean Caterpillar Moth
Ptichodis immunis	
Ptichodis herbarum	
Phlyctaina irrigualis	
Condica mobilis	
Callopistria floridensis	Florida Fern Moth
Gonodonta sicheas	
Anicla infecta	Green Cutworm Moth

bruin tot zwarte vlinder, de Pluto Sphinx (*Xylophanes pluto*), een prachtig groene vlinder met een donkergele onderkant, en de Streaked Sphinx (*Protambulyx strigilis*), een grote okergele vlinder met oranje achtervleugels en een spanwijdte van twaalf centimeter.

Op Saba zag ik slechts een beperkt aantal spanmers (Geometridae). Opvallend dat zo'n grote vlinderfamilie, die in Nederland flink vertegenwoordigd is, op Saba maar weinig voor lijkt te komen!

Conclusie

Tijdens mijn verblijf van zes weken op Saba zag ik een voor de tropen heel beperkt aantal dagvlinders. 's Avonds bij de lampen van El Momo in Windwardside

Bert Wit

Velvetbean Caterpillar Moth (

trof ik in totaal een kleine zestig soorten nachtvlinders aan. De meeste waren microvlinders of uilen. Een aantal nachtvlinders is met zekerheid op naam te brengen, maar voor een groot deel van de vlinders moet ik toch een vraagteken bij hun naam zetten of blijft het onbekend welke soort, geslacht of zelfs familie het is.

Bij een inventarisatie door biologen van krekels en sprinkhanen zijn op Saba enkele jaren geleden een aantal nog niet voor de wetenschap bekende soorten gevonden. Het is te verwachten dat dit voor de nachtvlinders ook zal gelden als er een uitgebreidere inventarisatie naar deze groep wordt gehouden. Of er tussen de soorten die ik heb gezien ook nog niet voor de wetenschap bekende soorten zitten, weet ik niet. Maar in ieder geval is het leuk dat we anno 2011 in de natuur van een piepkleine tropische Nederlandse gemeente nog van alles kunnen ontdekken en dat daar nog voor de wetenschap onbekende soorten tussen kunnen zitten!

Bronnen

De vlinders in dit artikel zijn op naam gebracht met de volgende websites:

- INRA Catalogue of the Lepidoptera of the French Antilles (http://www.inra.fr/papillon/indexeng.htm)
- North American Moth Photographers Group at the Mississippi Entomological Museum at Mississippi State University (http://mothphotographersgroup.msstate.edu/MainMenu.shtml)
- Tropical Butterflies and Moths of Costa Rica (http://tropicleps.ch/index.html)
- TropicalMoths.net (http://www.mbarnes.force9.co.uk/index.htm)
- Hétérocères de Guyana Française (http://www.guianensis.fr/index.htm)
- Butterflies and Moths of North America (http://www.butterfliesandmoths.org/)
- Bugguide (http://bugguide.net/node/view/15740)
- Insects of Iowa (http://www.insectsofiowa.com/BiotaWebExport/Family1.htm#27_Lepidoptera)